

Yaşlıya bakan kadınların bakım yüklerinin incelenmesi

FATMA ARPACI* Gazi Üniversitesi

Öz

Araştırma ailede yaşlıya bakan kadınların bakım yüklerinin incelenmesi amacı ile Ankara'da ailesinde bulunan yaşlısına bakan kadınlardan tesadüfi olarak belirlenen 350 kadın üzerinde yürütülmüştür. "Evde yaşlıya baktığım için sorunlardan bunaldım" ($F=21.052$, $p<0.01$), "yaşlıya baktığım için bazen yaşamımın tersine dönmesinden korkuyorum" ($F=15.941$, $p<0.01$) ve "sürekli onun sorunlarıyla uğraşmak davranışlarımı olumsuz yansıyor" ($F=18.111$, $p<0.01$) ifadelerinde yaşlının bireysel ihtiyaçlarını kendisinin yapması, yardım alması ve hiç yapamaması arasında ilişki olduğu ve bireysel ihtiyaçlarını karşılayamadıkça bakım yükünün arttığı belirlenmiştir ($p<0.01$). Kadının tek başına yaşlıya ve evine yetememesi yaşlının sağlık sorunu olup olmamasından etkilenmektedir ($p<0.05$). Sağlık sorunu olan yaşlıya bakan kadınlar (2.84) olmayanlara (2.43) göre daha çok tek başına yaşlıya ve evine yetmekte güçlük yaşamaktadır. "Diğerleri yaşlı bakımını benim üzerime attı", "yaşlıya baktığım için sürekli yorgun oluyorum", "yaşlıya baktığım için çok bezginim" maddelerinde çalışmayan kadınlar çalışan kadınlardan daha yüksek ortalama puana sahiptir ve çalışan ve çalışmayan kadınlar arasında önemli farklılık bulunmuştur ($p<0.05$). Buna göre yaşlı bakım yükünün çalışmayan kadınları daha çok etkilediği anlaşılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Yaşlı, yaşlıya bakan kadın, yaşlı bakım yükü.

A study into caregiving burden of women caring of the elderly

Abstract

The research was carried out over 350 women determined randomly out of women caring of the elderly in their family in Ankara in order to examine the caregiving burden of woman caregivers of the elderly in the family. It was determined that there was a relation between the fact that the elderly cannot meet their needs, they do not get any help and that he cannot do it himself any more in the expressions of "I am tired of the problems as I take care of an elderly person at home" ($F=21.052$, $p<0.01$), "I am scared of the fact that life sometimes will reverse as I am usually busy with his problems" ($F=15.941$,

* Doç.Dr., Gazi Üniversitesi, Mesleki Eğitim Fakültesi, Aile Ekonomisi ve Beslenme Eğitimi Bölümü, arpacif@gazi.edu.tr

p<0.01), and “dealing with his problems constantly has a negative effect on my behaviors” (F=18.111, p<0.01) and that as the elderly could not meet their needs, their caregiving burden increased (p<0.01). The fact that woman cannot deal with the elderly and the home herself are affected by whether the elderly has a health problem or not (p<0.05). Women caring for the elderly with a health problem (2.84) have more problems in caring for the elderly and dealing with home alone compared to those caring for the elderly without a health problem (2.43). Unemployed women had a higher mean score in the items of “others put the responsibility of caring for an elderly person on me”, “I am always exhausted of caring for an elderly person”, “I am discouraged of caring for an elderly person continuously” compared to the women who are not employed and a significant difference was found between unemployed women. It was found out that caregiving burden of women caregivers of the elderly had a more impact on unemployed women.

Key Words: *Elderly, woman caring of elderly, caregiving burden.*

Giriş

Bilim ve teknolojiadaki gelişmeler sonucu yaşam koşullarının iyileşmesi ve sağlık hizmetlerinin etkinliği ve yaygınlığının artması, ortalama yaşam beklentisinin yükselmesine ve doğurganlığın azalmasına neden olmuştur. Bu gelişme bir taraftan insanın daha uzun süre yaşamasına yol açarken, diğer taraftan genellikle sağlıkları bozulmuş, aktiviteleri azalmış, üretkenlik yetenekleri sınırlanmış ve bir anlamda kendilerine bakacak birine ihtiyacı olan yaşlıların sorunlarını artırmıştır (Baran vd. 2005). Nüfusun yaşlanması pek çok toplum için önemli sorunların başında gelmektedir. Yaşlılık konusundaki en önemli sosyal sorun yaşlıların bakımındır. Genellikle toplumsal bakım kaynakları; gayri resmi ücretli (bireyin sahip olduğu ekonomik kaynaklardan bireysel bakım için ödeme yapılarak alınan ücretli bakım hizmeti), gayri resmi ücretsiz (eş, yetişkin çocuklar-genellikle kız çocuklar, hane halkı dışında yaşayan bir akraba-genellikle kız kardeş, arkadaş ya da komşular-yakın çevre) ve resmi ücretli (*refah ve sağlık hizmetleri sağlayan kent kurumları, kent hizmeti olarak inşa edilmiş kurumlardan yararlanmak*) olarak sınıflandırılmaktadır. Yaşlı bakımı ya kurumlar ya da aile ve akrabalar tarafından gerçekleştirilmektedir (Adak 2003, Öztop vd. 2008).

Bakım verme, tek bir yardım çeşidi ile sınırlı olmayıp, fiziksel, maddi ve duygusal destek vermeyi, sağlık bakımını ve aldığı bazı sosyal hizmetleri koordine etmeyi, rutin sağlık bakımını (ilaç alımı, tedavisini takip etme vb.), kişisel bakımı (yıkama, beslenme, tuvalete gitme, giyinme vb.), ulaşımını, alışverişini, küçük ev işlerini yapmayı, para yönetimini, maddi yardımı ve aynı evi paylaşmayı kapsamaktadır (Erdem ve İnci 2003). Hem ülkemizde hem de gelişmiş ülkelerde, değişen toplumsal yapıya rağmen destekleyici aile ilişkileri hala varlığını sürdürmektedir. Yaşlıların bakım sorununun çözümü genellikle kadın merkezli olmakta, yaşlı bakımından birincil olarak eşler, kız çocuklar, gelinler olarak kadınlar sorumlu tutulmakta, kadının üzerinde bulunan yüklerle bir yenisi eklenmektedir (Gupta 2007). Kız evladın olmadığı ailelerde erkek evlatlar yaşlıların bakıcısı olmaktadır. Erkek evlatlar daha çok kendi eşleri diğer deyişle

gelinler aracılığı ile yaşlı bakımını paylaşmaktadır. Yaşlı bakımında daha az stresli olan ev dışı hizmetlerle ilgili işlere yardımcı olmaktadır (Horowitz 1985). Bakım yükü yetersizlikleri olan yaşlılarına bakan aile bireylerinin yaşadığı fiziksel, psikolojik ya da duygusal, sosyal ve finansal sorunlar olarak tanımlanmaktadır. Bakım yükü çok boyutludur (Gupta 2007). Dünyada ve ülkemizde bu yükü taşıyan aile bireyleri kadınlardır. Ülkemizde ailenin giderek çekirdeklediği ve daha çok kadının çalışma yaşamına katıldığı göz önüne alınırsa ücretli bir işte çalışan ve aynı zamanda eş ve anne olan kadınların pek çok rol ve sorumluluğu aynı anda yerine getirdiği görülmektedir. Bu kadınlar bakım yükü yaşamakta, kişisel ihtiyaç ve istekleriyle diğerlerinin sorumluluğunu dengelemek zorunda kalmaktadırlar.

Birçok toplumda ebeveyn ile çocuğu arasındaki aile ilişkileri yetişkinlik yaşamı boyunca önemli olmayı sürdürmektedir. İnsan ömrünün artması aile ile birlikte geçirilen yılların sayısını artırmaktadır. Bu ilişki ağı olumlu olduğu kadar, streslere de yol açabilmektedir. Hastalık, dulluk, boşanma gibi nedenlerle yaşlı ebeveynlerin yaşamlarında görülen değişiklik yetişkin evlatların davranışlarında, düşüncelerinde ve duygularında ters etkiler yaratabilmektedir. Yaşlı ebeveynlerine bakan evlatların kaygı, depresyon gibi stresle ilgili semptomlar yaşadıkları yapılan çalışmalarla ortaya konulmuştur (Baran vd. 2005). Yaşlı nüfusla birlikte artan bakım maliyeti eşlik, annelik, iş kadınlığı gibi pek çok sosyal rolü yerine getirmek durumunda olan kadınlara ek bir rol, yaşlıların bakım rolünü de vermektedir. Ancak kadınlar bu rol ve sorumluluğu yerine getirebilmek için fiziksel, ruhsal ve sosyal sağlıklarından ödün vermek zorunda kalmaktadırlar. Hangi toplumda ve hangi toplumsal sınıfta olursa olsun yaşlıların bakıcılarının çoğunluğunu oluşturan kadınlar fiziksel, psikolojik ve sosyal olarak bu bakım rolü ya da bakım yükünden etkilenmektedir (Adak 2003).

Yöntem

Bu çalışma, ailede yaşlıya bakan kadınların bakım yüklerinin incelenmesi amacı ile planlanmıştır. Ankara'da ailesinde bulunan yaşlısına bakan kadınlardan tesadüf olarak belirlenen 350 kadın araştırmaya alınmıştır. Yaşlıya bakan kadının bakım yükü 5'li skala ile değerlendirilmiştir. Buna göre hiç 1, nadiren 2, bazen 3, genellikle 4 ve daima 5 puanla değerlendirilmiştir. Elde edilen veriler SPSS 13.0 (for Windows) paket yazılımından yararlanılarak analiz edilmiştir. Araştırmaya alınan kadınlara ve kadınların baktıkları yaşlılara ilişkin demografik özelliklerin mutlak ve yüzde değerlerini gösteren tabloları oluşturulmuştur. Daha sonra kadınların bakım yükünün değerlendirilmesinde yaşlının bireysel ihtiyaçlarını karşılama durumunun etkisi varyans analizi (One-Way ANOVA) ile araştırılmıştır. Değişkenler arasındaki anlamlı farklılık 0.05 ya da 0.01 düzeyinde yorumlanmıştır. Tek yönlü varyans analizi sonuçlarının anlamlı çıktığı durumlarda, farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Scheffe Testi uygulanmıştır. Bakım yükünün değerlendirilmesinde yaşlının sağlık sorunu olup olmasının etkisi ve kadının çalışma durumunun etkisi ise t testi ile araştırılmıştır.

Araştırma Bulguları

Kadınlara ilişkin demografik özellikler

Araştırma kapsamına alınan kadınların % 39.4'ü 31-40 yaşlarında; % 40.6'sı orta dereceli okul ve % 26.3'ü de yüksekokul mezunudur. Yaklaşık olarak yarıya yakını (% 47.7) çalışmaktadır. Kadınların % 74.0'ü evli olup, evli kadınların % 35.5'i 6-15 yıl ve % 31.7'si de 16-25 yıldan beri evlidir. Kadınların yaklaşık olarak ¾'ü çocuk sahibidir (% 76.0). Büyük çoğunluğu (% 93.1) bir yaşlıya bakan kadınların, % 6.9'u iki yaşlıya bakmaktadır. Yaşlıya bakan kadınların yaklaşık olarak yarısı (% 48.0) yaşlının gelini, % 35.4'ü kızı ve % 2.6'sı da eşidir (Çizelge 1).

Çizelge 1. Kadınlara ilişkin demografik özellikler

Yaş			Evlilik süresi		
	Sayı	%		Sayı	%
- 30	93	26.6	- 5	43	16.6
31 - 40	138	39.4	6 - 15	92	35.5
41 +	119	34.0	16 - 25	82	31.7
			26 +	42	16.2
TOPLAM	350	100.0	TOPLAM	259	100.0
Eğitim durumu			Çocuk sahibi olma durumu		
İlkokul	116	33.1	Var	266	76.0
Orta dereceli okul	142	40.6	Yok	84	24.0
Yüksekokul	92	26.3			
Çalışma durumu			Bakılan yaşlı sayısı		
Çalışıyor	167	47.7	Bir	326	93.1
Çalışmıyor	183	52.3	İki	24	6.9
Medeni durumu			Yaşlıya yakınlığı		
Evli	259	74.0	Gelini	168	48.0
Bekâr	48	13.7	Kızı	124	35.4
Dul	26	7.4	Diğer (torun, kardeş) Eşi	49	14.0
Ayrı yaşıyor	17	4.9		9	2.6
TOPLAM	350	100.0	TOPLAM	350	100.0

Yaşlılara ilişkin demografik özellikler

Çizelge 2'de görüldüğü gibi araştırmaya alınan yaşlıların % 70.0'i kadın, geriye kalanlar (% 30.0) erkektir. Yaşlıların % 27.7'si 65 yaşında ya da daha küçük yaşta iken, % 13.4'ü 76-80 yaşlarında ve % 12.0'si 81 yaşında ya da daha büyük yaştadır. Yaşlıların % 42.9'u okuma yazma bilmemektedir ve % 36.3'ü okuyamaz ya da ilkokul mezunudur. Yaşlıların % 75.5'i dul olup, büyük çoğunluğu (% 92.0) çocuk sahibidir. Yaklaşık olarak yarısı (% 48.8) oğlu ve gelini ile birlikte yaşayan yaşlıların % 25.4'ü kızı ve damadı, % 7.7'si de eşi ile birlikte yaşamaktadır. Yaşlıların % 50.3'ü bireysel ihtiyaçlarını kendisi karşılamaktadır, % 47.1'inin bazen zihinsel karışıklığı olmaktadır ve % 44.3'ünün bazen davranış sorunu olmaktadır. Yaşlıların çoğunluğunun (% 80.9) sağlık sorunu vardır.

Çizelge 2. Yaşlılara ilişkin demografik özellikler

Cinsiyet			Kiminle birlikte yaşadığı		
	Sayı	%		Sayı	%
Kadın	245	70.0	Oğlu/gelini	170	48.6
Erkek	105	30.0	Kızı/damadı	89	25.4
			Yalnız	37	10.6
			Eşiyle	27	7.7
			Diğer (kardeş vb)	27	7.7
Yaş grubu			Bireysel ihtiyaçlarını karşılama durumu		
- 65	97	27.7	Kedisi yapıyor	176	50.3
66 – 70	95	27.2	Yardım alıyor	151	43.1
71 – 75	69	19.7	Hiç yapamıyor	23	6.6
76 - 80	47	13.4			
81 +	42	12.0			
Eğitim durumu			Zihinsel karışıklığı		
Okuryazar değil	150	42.9	Çok fazla var	30	8.6
Okuryazar / ilkokul	127	36.3	Bazen var	165	47.1
Orta dereceli okul	60	17.1	Yok	155	44.3
Yüksekokul	13	3.7			
Medeni durumu			Davranış sorunu		
Dul	264	75.5	Çok fazla var	34	9.7
Evli	71	20.3	Bazen var	155	44.3
Bekâr	4	1.1	Yok	161	46.0
Ayrı yaşıyor	11	3.1			
Çocuk sahibi olma durumu			Sağlık sorunu		
Var	322	92.0	Var	283	80.9
Yok	28	8.0	Yok	67	19.1
TOPLAM	350	100.0	TOPLAM	350	100.0

Yaşlıya bakan kadının bakım yükü**Bakım yükünde yaşlının bireysel ihtiyaçlarını karşılama durumunun etkisi:**

Bakım yükünde yaşlının bireysel ihtiyaçlarını karşılama durumunun etkisi incelendiğinde; “yaşlının sağlık masraflarını karşılamam güçtür” (F=11.889, p<0.01) ifadesinde yaşlının bireysel ihtiyaçlarını kendisinin yapması ve yardım alması ile bireysel ihtiyaçlarını kendisinin yapması ve hiç yapamaması arasında ilişki olduğu saptanmıştır. “Eğer gücüm yetseydi yaşlı bakımı için özel bakımevi vb. başka bir yol bulurdum” (F=5.176, p<0.05) ifadesinde de yaşlının bireysel ihtiyaçlarını kendisinin yapması ve hiç yapamaması arasında ilişki olduğu saptanmıştır. “Yaşlıya baktığım için diğer aile üyeleri tarafından terk edildiğimi hissediyorum” (F=9.270, p<0.01) ve “diğerleri yaşlı bakımını benim üzerime attı” (F=7.492, p<0.01) ifadeleri yaşlının bireysel ihtiyaçlarını karşılama durumundan etkilenmektedir.

Çizelge 3. Bakım yükünde yaşlının bireysel ihtiyaçlarını karşılama durumunun etkisi

Bakım yükü	Kareler toplamı	Kareler ortalaması	F	p	Scheffe
Yaşlının sağlık masraflarını karşılamam güçtür	35.938	17.969	11.889	0.000**	1-2,1-3
Eğer gücüm yetseydi yaşlı bakımı için özel bakımevi vb. başka bir yol bulurdum	25.821	12.911	5.176	0.006**	1-3
Yaşlı bakımı için diğer aile üyelerinden yardım almam çok zor	8.972	4.486	2.768	0.064*	
Yaşlıya baktığım için diğer aile üyeleri tarafından terk edildiğimi hissediyorum	19.045	9.552	9.270	0.000**	1-3,2-3
Diğerleri yaşlı bakımını benim üzerime attı	33.303	16.652	7.492	0.001**	1-3,2-3
Bakımın tüm yükü benim üzerimde	32.332	16.166	7.787	0.000**	1-2,1-3
Evde yaşlıya baktığım için sorunlardan bunaldım	63.919	31.959	21.052	0.000**	1-2-3
Yaşlıya baktığım için sürekli yorgun oluyorum	59.983	29.991	20.721	0.000**	1-2-3
Yaşlıya baktığım için çok bezginim	91.113	45.557	29.954	0.000**	1-2-3
Yaşlıya baktığım için bazen yaşamımın tersine dönmesinden korkuyorum	44.520	22.260	15.941	0.000**	1-2-3
Yaşamımın bu dönemde yaşlı birine bakmam gerekeceğini düşünmemiştim	1.734	0.867	0.449	0.639	
Sürekli onun sorunlarıyla uğraşmak davranışlarıma olumsuz yansıyor	54.688	27.344	18.111	0.000**	1-2-3
Tek başıma yaşlıya ve evime yetemiyorum	13.251	6.625	4.438	0.013*	1-3
Eşim ona bakmamı istemiyor (evliler)	7.523	3.761	2.114	0.123	

**p<0.01 *p<0.05 1: Kendisi yapıyor 2: Yardım alıyor 3: Hiç yapamıyor

Yaşlının bireysel ihtiyaçlarını kendisinin yapması ve hiç yapamaması ile bireysel ihtiyaçlarını yaparken yardım alması ve hiç yapamaması arasında ilişki vardır ($p<0.01$). “Bakımın tüm yükü benim üzerimde” ($F=7.787$, $p<0.01$) ifadesinde yaşlının bireysel ihtiyaçlarını kendisinin yapması ve yardım alması ile bireysel ihtiyaçlarını kendisinin yapması ve hiç yapamaması arasında ilişki bulunmuştur. “Evde yaşlıya baktığım için sorunlardan bunaldım” ($F=21.052$, $p<0.01$), “yaşlıya baktığım için sürekli yorgun oluyorum” ($F=20.721$, $p<0.01$), “yaşlıya baktığım için

çok bezginim” (F=29.954, p<0.01), “yaşlıya baktığım için bazen yaşamımın tersine dönmesinden korkuyorum” (F=15.941, p<0.01) ve “sürekli onun sorunlarıyla uğraşmak davranışlarıma olumsuz yansıyor” (F=18.111, p<0.01) ifadelerinde yaşlının bireysel ihtiyaçlarını kendisinin yapması, yardım alması ve hiç yapamaması arasında ilişki olduğu ve bireysel ihtiyaçlarını karşılayamadıkça bakım yükünün arttığı belirlenmiştir (p<0.01). “Tek başıma yaşlıya ve evime yetemiyorum” (F=4.438, p<0.05) ifadesinde ise yaşlının bireysel ihtiyaçlarını kendisinin yapması ve hiç yapamaması arasında ilişki olduğu saptanmıştır (Çizelge 3).

Bakım yükünde yaşlının sağlık sorunu olup olmamasının etkisi: Bakım yükünde yaşlının sağlık sorunu olup olmamasının etkisi incelendiğinde; “yaşlının sağlık masraflarını karşılamam güçtür” ifadesinde sağlık sorunu olan yaşlılar (2.73) sağlık sorunu olmayanlara (1.98) göre daha yüksek ortalama puana sahiptir ve gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır (p<0.01).

Çizelge 4. Bakım yükünde yaşlının sağlık sorunu olup olmamasının etkisi

Bakım yükü	Var $\bar{X} \pm SD$	Yok $\bar{X} \pm SD$	t	p
Yaşlının sağlık masraflarını karşılamam güçtür	2.73±1.25	1.98±1.13	4.495	0.000**
Eğer gücüm yetseydi yaşlı bakımı için özel bakımevi vb. başka bir yol bulurdum	2.52±1.59	2.47±1.61	0.209	0.835
Yaşlı bakımı için diğer aile üyelerinden yardım almam çok zor	2.75±1.28	2.52±1.24	1.367	0.173
Yaşlıya baktığım için diğer aile üyeleri tarafından terk edildiğimi hissediyorum	1.71±1.04	1.40±0.97	2.192	0.029*
Diğerleri yaşlı bakımını benim üzerime attı	2.66±1.51	2.07±1.42	2.88	0.004**
Bakımın tüm yükü benim üzerimde	3.24±1.44	2.49±1.41	3.82	0.000**
Evde yaşlıya baktığım için sorunlardan bunaldım	2.74±1.27	2.07±1.25	3.87	0.000**
Yaşlıya baktığım için sürekli yorgun oluyorum	2.75±1.26	2.04±1.13	4.26	0.000**
Yaşlıya baktığım için çok bezginim	2.36±1.34	1.76±1.18	3.36	0.001**
Yaşlıya baktığım için bazen yaşamımın tersine dönmesinden korkuyorum	2.19±1.25	1.64±1.02	3.37	0.001**
Yaşamımın bu dönemde yaşlı birine bakmam gerekeceğini düşünmemiştim	2.66±1.38	2.67±1.41	-0.03	0.969
Sürekli onun sorunlarıyla uğraşmak davranışlarıma olumsuz yansıyor	2.51±1.27	2.17±1.30	1.91	0.057
Tek başıma yaşlıya ve evime yetemiyorum	2.84±1.25	2.43±1.07	2.45	0.015*
Eşim ona bakmamı istemiyor (evliler için)	1.79±1.26	2.25±1.67	-2.00	0.046*

**p<0.01 *p<0.05 Sağlık sorunu olan (N= 283), Sağlık sorunu olmayan (N= 67)

Kadının yaşlıya baktığı için diğer aile üyeleri tarafından terk edildiğini hissetmesi de istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0.05$). Sağlık sorunu olan yaşlıya bakan kadınlar (1.71) olmayanlara (1.40) göre diğer aile üyeleri tarafından terk edildiğini daha çok hissetmektedirler. Diğerlerinin yaşlı bakımını kadının üzerine atması (2.66, 2.07), bakımın tüm yükünün kadının üzerinde olması (3.24, 2.49), kadının evde yaşlıya baktığı için sorunlardan bunalması (2.74, 2.07), yaşlıya baktığı için sürekli yorgun olması (2.75, 2.04), yaşlıya baktığı için çok bezgin olması (2.36, 1.76) ve yaşlıya baktığı için bazen yaşamının tersine dönmesinden korkması (2.19, 1.64) yaşlının sağlık sorunu olup olmamasından etkilenmektedir ve gruplar arasındaki fark anlamlıdır ($p<0.01$). Sağlık sorunu olan yaşlıya bakan kadınlar bu sorunları daha çok yaşamaktadır. Kadının tek başına yaşlıya ve evine yetememesi yaşlının sağlık sorunu olup olmamasından etkilenmektedir ($p<0.05$). Sağlık sorunu olan yaşlıya bakan kadınlar (2.84) olmayanlara (2.43) göre daha çok tek başına yaşlıya ve evine yetmekte güçlük yaşamaktadır. Kadının eşinin yaşlıya bakmasının istememesi de yaşlının sağlık sorunu olup olmamasından etkilenmektedir ($p<0.05$). Sağlık sorunu olmayan yaşlıya bakan kadınların eşleri (2.25) olanlara (1.79) göre kadının yaşlıya bakmasını daha az istemektedir (Çizelge 4).

Bakım yükünde kadının çalışma durumunun etkisi: Bakım yükünde kadının çalışma durumunun etkisi incelendiğinde; “*yaşlının sağlık masraflarını karşılamam güçtür*” ifadesinde çalışmayan kadınlar (2.78) çalışan kadınlara (2.38) göre daha yüksek ortalama puana sahiptir ve gruplar arasındaki fark anlamlıdır ($p<0.001$). “*Diğerleri yaşlı bakımını benim üzerime attı*”, “*evde yaşlıya baktığım için sorunlardan bunaldım*”, “*yaşlıya baktığım için sürekli yorgun oluyorum*”, “*yaşlıya baktığım için çok bezginim*” maddelerinde çalışmayan kadınlar (2.71, 2.78, 2.75 ve 2.37) çalışan kadınlardan (2.37, 2.43, 2.47 ve 2.10) daha yüksek ortalama puana sahiptir ve bu ifadelerde çalışan ve çalışmayan kadınlar arasında önemli farklılık bulunmuştur ($p<0.05$). Buna göre yaşlı bakım yükünün çalışmayan kadınları daha çok etkilediği söylenebilir. “*Eşim ona bakmamı istemiyor*” ifadesinde ise çalışan kadınlar (2.10) çalışmayan kadınlardan (1.70) daha yüksek ortalama puana sahiptir ve gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0.05$). Diğer deyişle evli kadınların eşleri onların yaşlı bakım yükünü daha çok hissetmelerinde etkili olmaktadır. Diğer ifadelerde gruplar arasında anlamlı farklılık saptanmamıştır ($p>0.05$) (Çizelge 5).

Tartışma

Yaşlı insanların aile yanında bakımı günümüzde önemli bir sorun olarak görülmektedir. Hemen hemen tüm toplumlarda sağlıklı, yalnız başına yaşayan yaşlıların dışında büyük bir çoğunluğunun aile yanında barındığı ve sosyal desteğe gereksinimi olduğu yapılan çalışmalarla ortaya konulmuştur. Ailede bakım özellikle yaşlının sağlık durumunun bozulması ve kendi işini yapamaz hale gelmesiyle başlamakta ve gündelik yaşamın bir parçası haline gelmektedir (Baran vd. 2005).

Çizelge 5. Bakım yükünde kadının çalışma durumunun etkisi

Bakım yükü	Çalışıyor $\bar{X} \pm SD$	Çalışmıyor $\bar{X} \pm SD$	t	p
Yaşlının sağlık masraflarını karşılamam güçtür	2.38±1.25	2.78±1.25	-3.01	0.003**
Eğer gücüm yetseydi yaşlı bakımı için özel bakımevi vb. başka bir yol bulurdum	2.36±1.57	2.65±1.60	-1.67	0.096
Yaşlı bakımı için diğer aile üyelerinden yardım almam çok zor	2.70±1.35	2.72±1.20	-0.19	0.849
Yaşlıya baktığım için diğer aile üyeleri tarafından terk edildiğimi hissediyorum	1.64±1.10	1.66±0.96	-0.18	0.854
Diğerleri yaşlı bakımını benim üzerime attı	2.37±1.54	2.71±1.47	-2.13	0.034*
Bakımın tüm yükü benim üzerimde	2.97±1.55	3.20±1.37	-1.47	0.141
Evde yaşlıya baktığım için sorunlardan bunaldım	2.43±1.28	2.78±1.29	-2.49	0.013*
Yaşlıya baktığım için sürekli yorgun oluyorum	2.47±1.28	2.75±1.44	-2.03	0.043*
Yaşlıya baktığım için çok bezginim	2.10±1.30	2.37±1.34	-1.93	0.053*
Yaşlıya baktığım için bazen yaşamımın tersine dönmesinden korkuyorum	2.06±1.29	2.11±1.17	-0.37	0.711
Yaşamımın bu dönemde yaşlı birine bakmam gerekeceğini düşünmemiştim	2.59±1.39	2.72±1.37	-0.86	0.390
Sürekli onun sorunlarıyla uğraşmak davranışlarıma olumsuz yansıyor	2.34±1.31	2.54±1.25	-1.49	0.137
Tek başıma yaşlıya ve evime yetemiyorum	2.69±1.27	2.82±1.19	-0.98	0.324
Eşim ona bakmamı istemiyor (evliler)	2.10±1.46	1.70±1.23	2.41	0.017*

** p<0.01 * p<0.05 Çalışan (N=167), Çalışmayan (N=183)

Çalışmanın sonuçlarına göre bakım yükünde yaşlının bireysel ihtiyaçlarını karşılama durumunun etkisi incelendiğinde; kadının yaşlıya baktığı için diğer aile üyeleri tarafından terk edildiğini hissetmesi ve diğerlerinin yaşlı bakımını kadının üzerine atmasının yaşlının bireysel ihtiyaçlarını karşılama durumundan etkilendiği görülmektedir. “Bakımın tüm yükü benim üzerimde” ifadesinde yaşlının bireysel ihtiyaçlarını kendisinin yapması ve yardım alması ile bireysel ihtiyaçlarını kendisinin yapması ve hiç yapamaması arasında ilişki bulunmuştur. “Evde yaşlıya baktığım için sorunlardan bunaldım”, “yaşlıya baktığım için bazen yaşamımın tersine dönmesinden korkuyorum” ve “sürekli onun sorunlarıyla uğraşmak davranışlarıma olumsuz yansıyor” ifadelerinde yaşlının bireysel ihtiyaçlarını kendisinin yapması, yardım alması ve hiç yapamaması arasında ilişki olduğu ve bireysel ihtiyaçlarını karşılayamadıkça bakım yükünün arttığı belirlenmiştir. Pinquart ve Sörensen (2003), bakım yükünde yaşlıya bakımla ilgili olarak yerine getirilen görevlerin sayısı ve taşınabilen bakım yükünün algılanışı ile bakım alanın fiziksel yetersizlik düzeyinin önemli bir belirleyici olduğunu bulmuşlardır.

Bakım yükünde yaşlının sağlık sorunu olup olmamasının etkisi incelendiğinde; bakımın tüm yükünün kadının üzerinde olmasının, kadının evde yaşlıya baktığı için sorunlardan bunalmasının ve yaşlıya baktığı için bazen yaşamının tersine dönmekten korkmasının yaşlının sağlık sorunu olup olmamasından etkilendiği görülmektedir. Sağlık sorunu olan yaşlıya bakan kadınlar bu sorunları daha çok yaşamaktadır. Kadının eşinin yaşlıya bakmasının istememesi de yaşlının sağlık sorunu olup olmamasından etkilenmektedir. Sağlık sorunu olmayan yaşlıya bakan kadınların eşleri olanlara göre kadının yaşlıya bakmasını daha az istemektedir. Yaşlının uzun yıllar süren kronik bir rahatsızlığının olması, bakımdaki bir değişiklik ya da hastalık belirtilerini kontrol altına alma ile ilgili talepler hem yaşlı hem de ona bakan aile üyelerinde strese neden olur. Yaşlıya bakan evlâdın yaşlıya bakmanın yanı sıra çalışma, evlilik ve çocuk yetiştirme durumu yaşlının bakımını idare etmesinde güçlülere neden olmaktadır. Ayrıca yaşlının günlük yaşam aktivitelerini yerine getirmedeki yeterlilik düzeyi bakım verenin bakım derecesini etkilemekte ve bireylerde stres nedeni olabilmektedir (Bull 1997). Gupta (2000), bakım veren ile bakım alan yaşlı arasındaki ilişki kalitesi arttıkça bakım yükünün azaldığını saptamıştır. Kadın bakıcılarda bakım yükü erkeklere oranla daha da azalmaktadır. Ayrıca kadın bakıcılar erkeklere oranla daha fazla yük algılamaktadırlar. Yaşlı bireyin sağlık sorunlarının artması bakıcı yükünün fazla algılanmasına neden olmaktadır. Bu sonuç, yapılan araştırmayı desteklemektedir.

Bakım yükünde kadının çalışma durumunun etkisi incelendiğinde; *“diğerleri yaşlı bakımını benim üzerime attı”, “evde yaşlıya baktığım için sorunlardan bunaldım”, “yaşlıya baktığım için sürekli yorgun oluyorum”, “yaşlıya baktığım için çok bezginim”* maddelerinde çalışmayan kadınlar çalışan kadınlardan daha yüksek ortalama puana sahiptir. Buna göre yaşlı bakım yükünün çalışmayan kadınları daha çok etkilediği söylenebilir. *“Eşim ona bakmamı istemiyor”* ifadesinde ise evli kadınların eşleri onların yaşlı bakım yükünü daha çok hissetmelerinde etkili olmaktadır. Kalınkara vd. (2002), ailede yaşlı bakımında karşılaşılan sorunlar arasında yaşlı bakımının zaman alması nedeniyle ev işlerinin kimin tarafından yapıldığının sorun olduğunu, yaşlıya bakan bireyin eşine ve çocuklarına zaman ayıramadığını, hobilerini gerçekleştiremediğini ve çeşitli etkinliklere katılmadığını bulmuşlardır. Choi (1993), bireylerin yetersizliği olan yaşlı yakınlarına bakımlarında bakım yükünün en önemli belirleyicileri olarak ekonomik faktörleri, günlük bakım sürelerini ve bakım veren kimsenin sağlık durumu olduğunu ifade etmiştir. Ersoy ve Arpacı (2001), gelinlerin baktıkları yaşlıların çoğunluğunun kadın yaşlı olduğunu, yaşlı bakımında en çok karşılaşılan sosyal sorunun evde yaşlı olduğu için gelinin sosyal faaliyetlere katılamaması ve bu durumun onu olumsuz etkilemesi olduğunu ve yaşlı bakımının fazla zaman alması nedeniyle gelinlerin hobilerini gerçekleştiremediklerini saptamışlardır.

Sonuç ve Öneriler

Ailede yaşlıya bakan kadınların bakım yüklerinin incelenmesi amacı ile planlanan bu çalışmadan elde edilen sonuçlara göre; bakım yükü taşıyan kadınlar daha çok orta yaşta, yarısı ücretli işte çalışan ve evli kadınlardır. Yaşlıya bakan kadınların

yaklaşık yarısı yaşlının gelini ve 1/3'ü kızıdır. Yaşlıların ise çoğu kadın yaşlı olup, bunlar arasında dul olanlar yüksek orandadır. Yaşlıların yarısı bireysel ihtiyaçlarını yardımla yapmakta ya da yapmamaktadır, zihinsel karışıklık ve davranış sorunu yaşamaktadırlar. Yaşlıların çoğunluğunun sağlık sorunu vardır.

Bu çalışmada kadınların yaşlı bakım yükü taşıdıkları, özellikle ücretli işte çalışmayanların yaşlı bakım yükünü daha çok taşıdıkları bulunmuştur. Tüm dünyada ve ülkemizde ailede yaşlıya bakan kimse genellikle kadınlardır. Kadın ücretli işte çalışsın ya da çalışmasın üzerindeki bakım yükünün mutlaka azaltılması gerekmektedir. Daha da önemlisi bakım yükünün öncelikle diğer aile üyeleri arasında paylaşılması gerekir. Kadının üzerindeki bakım yükü ve stresin neden olabileceği sorunları önlemek için bu sorumluluk hem kadın hem de erkek tarafından eşit olarak paylaşılmalıdır. Ayrıca kadının bakım yükünü azaltmada çeşitli yöntemler kullanılabilir. Bunlar arasında kendine zaman ayırma, sevdiği/hošlandığı faaliyetlere katılma, olumsuz olaylarla ilgili olarak olumlu ya da iyi düşünme, duygularını aile üyelerine ya da arkadaşlara anlatma, profesyonel yardım alma, dini destek almak için dini faaliyetlere katılma sayılabilir. Yaşlıya aile yanında bakım ile birlikte profesyonel / formel destek sunulması, bu sektörün geliştirilmesi ve düzenlenmesi gerekir. Sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinin insani görev anlayışı çerçevesinde yaşlıların bakımına gönüllülük esasında yönlendirilmesi, üyelerin buna teşvik edilmesi gerekir. Toplumda yaşayan bireylerin ise yaşlılara ve çevrelerine davranışlarının nasıl olması gerektiğine ilişkin hazırlanmaları konusunda eğitim faaliyetlerinin geliştirilmesi ve bireylerin bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Adak, N. (2003). Yaşlıların gayri resmi bakıcıları kadınlar. *Aile ve Toplum*, 2(6): 81-89.
- Baran, A.G., Kalınkara, V., Aral, N., Akın, G., Baran, G. ve Özkan, Y. (2005). *Yaşlı ve Aile İlişkileri Araştırması: Ankara Örneği*. T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları:127, Ankara.
- Bull, M.J. (1997). Strategies used by chronically ill older women and their caregiving daughters in managing posthospital care. *Journal of Advanced Nursing*, 25:541-547.
- Choi, H. (1993). Cultural and noncultural factors as determinants of caregiver burden for the impaired elderly in South Korea. *The Gerontologist*, 33(1): 8-15.
- Erdem, M. ve İnci, F.H. (2003). Birlikte yaşama güçlüğü belirleme (BYG) ölçeğinin geçerlik ve güvenilirliği. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 3(2): 126-136.
- Ersoy, A.F. ve Arpacı, F. (2001). Aile ortamında yaşlı bakımında gelin yaşlı ilişkileri, *I. Ulusal Yaşlılık Kongresi*, (Ed. V.Kalınkara). YASAD Yayınları, Ankara. (s.354-364).
- Gupta, R. (2000). A path model of elder caregiver in Indian / Pakistani families in the United States. *Aging and Human Development*, 5(4): 295-313.

- Gupta, R. (2007). The perceived caregiver burden scale for caregivers of elderly in India. *Journal of Applied Gerontology*, 26(2): 120-138.
- Horowitz, A. (1985). Sons and daughters as the caregivers to older parents: Differences in role performances and consequences. *The Gerontologist*, 25(6):612-617.
- Kalınkara, V., Ersoy, A.F. ve Arpacı, F. (2002). Aile ortamında yaşlıların bakımında karşılaşılan sorunlar üzerinde bir araştırma, 5. Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı, Ed. Kasım Karataş, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayınları, Ankara. (s.184-200).
- Pinquart, M. and Sörensen, S. (2003). Associations of stressors and uplifts of caregiving with caregiver burden and depressive mood: A meta-analysis. *The Journal of Gerontology: Psychological Sciences and Social Sciences*, 58(2):112-128.
- Öztop, H., Şener, A., ve Güven, S.(2008). Evde bakımın yaşlı açısından olumlu ve olumsuz yönleri. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1:39-49.